

Nyt fra Sprognævnet

2007/3 september

Indhold

Artikler

- [Sproget.dk](#)
- [Ja, jo eller nej?](#)

Meddelelser

- [Sprog i Norden 2007](#)
- [70 år og ... still going strong!](#)

Spørgsmål og svar

- [Open source](#)
 - [Danskmarokkaner eller marokkanskdansker?](#)
 - [Stå tidens prøve](#)
 - [Medlem eller medlemmer af?](#)
 - [Ussel mammon](#)
-

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Sproget.dk

Af Laurids Kristian Fahl, Anne Kjærgaard, Ida Elisabeth Mørch og Marianne Rathje

Danskerne skal have en ny internetportal – denne gang gælder det sproget. Portalen lanceres den 26. september i år, den europæiske sprogdag.

De seneste år har politiske strømninger resulteret i en række tiltag for dansk sprog og kultur. I den forbindelse er der bl.a. blevet udarbejdet kanoner inden for forskellige områder af kulturlivet. Da sproget er for mangfoldig og produktiv en størrelse til at kunne kanoniseres, har Kulturministeriet i stedet valgt at gøre to vigtige sproginstitutioner, Dansk Sprognævn (DSN) og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (DSL), mere synlige og derigennem sikre at disse institutioners viden om sproglige forhold bliver lettere tilgængelig for såvel læg som lærd. Som led i denne synliggørelse har DSN og DSL fået

penge til at lave en samlet indsats for dansk sprog på nettet, en internetportal der bærer navnet *sproget.dk*, og som går i luften på den europæiske sprogdag den 26. september i år.

Den overordnede vision

Visionen for portalen er at den skal være det sted på nettet hvor man finder vejledning, oplysning og svar på spørgsmål om det danske sprog og sprogforhold i Danmark; den skal være en hjælp i det daglige arbejde for sprogbrugere af alle slags, og den skal være et søgeredskab af høj kvalitet mht. sproglige informationer.

Således er formålet med portalen at:

- give professionel sproglig hjælp, i form af råd og vejledning om sproglige problemer, samt at formidle forståeligt om svære emner
- give en samlet indgang til officielle og autoritative opslagsværker
- skabe øget sproglig bevidsthed, bl.a. mht. nuancer, præcision og sprogets virkning, fx ved at udnytte netmediets muligheder og interaktive aspekter
- synliggøre dansk sprog og DSN og DSL's arbejde hermed.

Redaktionen

Redaktionens størrelse har varieret siden projektet blev søsat i efteråret 2005 og for alvor gik i gang i forsommeren 2006. Forskellige personer har været tilknyttet i kortere eller længere tid med varierende timetal; hver institution har dog siden starten af 2006 haft en fast tilknyttet projektleder. I gennemsnit har redaktionens størrelse ligget på ca. fire personer på deltid; hertil kommer en programmør, en række studenter samt en ekstern webdesigner.

Målgrupper – alle er velkomne

Principielt skal sproget.dk komme alle borgere i Danmark til gode. I praksis er det dog svært at opbygge en portal der retter sig mod hele den danske befolkning. Vi udvalgte derfor to delmålgrupper som en første version af portalen kunne målrettes mod.

Den første gruppe er de *professionelle sprogbrugere*, som omfatter alle de sprogbrugere der arbejder professionelt med sproglig formidling, fx korrekturlæsere, informationsmedarbejdere, journalister, sekretærer m.fl.

Den anden gruppe er de *almindeligt sproginteresserede*, dvs. sprogbrugere der har en almindelig sproglig interesse eller nysgerrighed, og som således ikke søger information for at løse et arbejdsrelateret problem.

Der kan naturligvis være overlap mellem de to nævnte målgrupper.

Portalens opbygning – planlægning af indholdet

Arbejdet med at få etableret portalen har vist sig at være ulig mere omfattende end først antaget, ikke mindst fordi ambitionsniveauet er steget som planlægningsfasen skred frem.

Den portal DSN og DSL i første omgang blot forestillede sig skulle være en fælles indgang

til de to institutioners netressurser, kommer nu også til at indeholde flere selvstændige funktioner, heriblandt en detaljeret gennemgang af en række *typiske problemer* med øvelser, nogle *sprogtemaer* garneret med bl.a. lydfiler og videoklip, et ordmuseum, hvor man kan studere mindre hyppigt anvendte ord og udtryk, samt en mulighed for at indrapportere nye ord og betydninger.

Hovedvægten ligger dog stadig på at tilgængeliggøre og give en samlet adgang til allerede eksisterende data og materialer. Således vil man kunne søge i de to institutioners forskellige netressurser (*Ordbog over det danske Sprog, Korpus 2000, Retskrivningsordbogen* m.v.), ligesom svar fra fx Dansk Sprognævns svartjeneste og *Nyt fra Sprognævnet* også gøres søgbare.

Herudover har redaktionen fået lov til at publicere materiale fra eksterne kilder på sproget.dk. Der vil blive mulighed for at søge i udvalgte faktabokse fra Politikens *Håndbog i Nudansk* og udvalgte artikler fra *Sprogbrevet DR*.

Ud over informationer og svar skal portalen også indeholde en Leg og lær-del, hvor man via øvelser og spil kan skærpe interessen for sprog og samtidig få afprøvet sine evner. I den forbindelse er der etableret kontakt med forskellige samarbejdspartnere fra Syddansk Universitet og IT-Universitetet vedrørende udviklingen af en række netbaserede sprogspil (genren kaldes *edutainment* 'en underholdende form for undervisning' eller *serious games* 'spil med et seriøst indhold').

Hensigten er – naturligvis – til stadighed at forøge indholdsmængden på portalen, også efter lanceringen.

Hvad får man ud af at besøge portalen?

Portalen er bygget op omkring tre hovedmenupunkter, *Råd og regler, Sprogtemaer* og *Leg og lær*. Disse tre vil blive præsenteret i det følgende sammen med portalens øvrige funktioner.

Råd og regler – løsning af sproglige problemer

Når man skal have løst konkrete sproglige problemer, går man ind under menupunktet *Råd og regler*. Her kan man bl.a. slå op i retskrivningsreglerne, altså de regler der står bagest i *Retskrivningsordbogen*. Det har længe været et ønske fra mange af Sprognævnets spørgere at ikke kun *Retskrivningsordbogens* alfabetiske del var tilgængelig på internettet, men at også ordbogens retskrivningsregler var det. Det bliver de på portalen.

Portalens samler også en række af de mest almindelige sproglige problemer i det vi kalder *Typiske problemer*. Det er et forsøg på at imødekomme de mest almindelige behov for sproglig rådgivning. Fx er problemet om hvorvidt en ordforbindelse skrives i ét eller flere ord grundigt behandlet som et typisk problem, det samme er spørgsmålet om hvornår et ord skrives med stort eller lille begyndelsesbogstav. Til de typiske problemer knyttes også øvelser, så man kan teste om man har brug for at læse op på nogle af forklaringerne – eller om man har forstået hvad man allerede har læst.

Endelig findes der under *Råd og regler* menupunktet *Ordlister*, der omfatter en række

lister over sproglige emner. Fx har vi en liste over tiltaler af kongelige, lister over hvilke ord man bruger på møder i nordiske sammenhænge (for at undgå misforståelser!), og lister over navne på lande og stater.

Sprogtemaer – i dybden med sproglige emner

Under menupunktet *Sprogtemaer* går portalen i dybden med forskellige sproglige emner. Under overskriften *Bandeord* beskrives det fx hvad bandeord er, hvilke typer bandeord der findes, hvilke bandeord de forskellige generationer bruger, om unge bander mere i dag end for 10 år siden, om unge med indvandrerbaggrund bander mere end andre unge, og om drenge bander mere end piger.

Af andre sprogtemaer finder man fx et tema om *slang*, hvor man bl.a. kan få svar på om slang er et nyt fænomen, om *sms-sprog*, hvor man bl.a. kan læse om hvorvidt sms-sproget breder sig til andre genrer, om *antallet af ord og bogstaver*, hvor man fx kan se hvilke ord og bogstaver der er de almindeligste i dansk, om *hvad sprog er*, hvor man kan få at vide om tegnsprog er et internationalt sprog.

Hvert sprogtema består dels af tekster, dels af illustrationer og/eller videoklip. Teksterne er alle nyskrevne og tilpasset internetmediet, men de er selvfølgelig baseret på den eksisterende litteratur inden for det pågældende emne, hvorfor der nederst på hver side er en liste over den litteratur vi har brugt, og evt. forslag til videre læsning. I et af videoklippene svarer sprogforskeren Pia Quist fra Nordisk Forskningsinstitut på om drenge bander mere end piger. (Ja, drenge bander mere end piger – se mere på sproget.dk fra 26. september). I et andet videoklip giver sprogforskeren Jan Katlev mundtlige eksempler på hvordan bl.a. kunstsprogene esperanto og volapyk lyder!

Ud over tekst, illustrationer og videoklip er der til sprogtemaerne knyttet forskellige interaktive elementer som quizzes og afstemninger. Fx kan man gætte på om det gamle slangudtryk *nyse rødt* betyder 'bløde efter et slag i ansigtet' eller 'hoste blod op fordi man har tuberkulose', og man kan stemme på om man mener at sproget de senere år er blevet mere råt.

Leg og lær – viden på en underholdende måde

Det tredje hovedmenupunkt er *Leg og lær*, som består af underholdende øvelser og spil. Det er fælles for øvelserne og spillene at man skal lære noget om sprog af at bruge dem. Fx kan man prøve om man er god til at finde ud af hvornår en ordforbindelse skrives i ét eller flere ord, eller hvorvidt man er mester i at sætte kommaer. Efter hver øvelse eller spil får man umiddelbar feedback.

Søgning – find det du leder efter

Forsiden af portalen består blandt andet af et centralt placeret søgefelt (som går igen på alle undersider på en lidt mindre central plads). I søgefeltet kan man dels søge i hvad der står på portalsiderne, dels i diverse kilder, som bl.a. med tiden vil omfatte:

- *Retskrivningsordbogen* (inkl. retskrivningsreglerne)
- *Den Danske Ordbog*

- *Ordbog over det danske Sprog*
- *Nye ord i dansk 1955-1998*
- *Ordbog over it-termer på dansk*
- dele af *Politikens Håndbog i Nudansk*
- dele af *Sprogbrevet DR*
- svar på sproglige spørgsmål stillet til Dansk Sprognævn eller Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

Nyheder – aktuelt om sprog

På portalen vil man desuden kunne få indblik i aktuelle sager og nyheder om sprog. Man vil kunne danne sig et overblik over hvad der er sagt og skrevet i pressen om sprog (fx aktuelle sproglige debatter som "Bandeord i børnehaven") og nyt om sproglige forhold (fx forslag til en ny sproglov). Man vil kunne få indblik i hvilke bøger der for nylig er udkommet om sprog, hvilke sprogpriser der er blevet uddelt til hvilke personer, og hvilke sproglige afhandlinger der forsvares på universiteter og højere læreanstalter (hvor der er offentlig adgang). Desuden vil man under *Nyheder* blive orienteret når der kommer nye tiltag på portalen.

Kommentarer – i dialog med brugerne

Portalen vil også give brugeren mulighed for at kommentere indholdet. Nederst på portalens sider vil der være et kommentarfelt. Alle vil kunne se de kommentarer som brugerne skriver, og der vil derfor være mulighed for en dialog i stil med den man finder på blogs. Portalredaktionen vil naturligvis løbende følge med i kommentaraktiviteterne.

Send et ord – bidrag til sprogligt arbejde

Hvis man i avisen har lagt mærke til et nyt ord eller en ny betydning eller har overhørt en ny vending i bussen, kan man indsende sin observation via portalen. DSN har til opgave at følge med i sprogets udvikling og har en ordsamling hvor alle nye ord registreres, og nævnet har også denne indsendingsfunktion på hjemmesiden (www.dsn.dk). DSL har længe benyttet sig af denne hjælp fra sprogets brugere til udarbejdelsen af *Den Danske Ordbog* (de såkaldte *spORDhunde*). Man har således mulighed for at få sine sproglige iagttagelser med i ordbøger og i Sprognævnets arbejde ved at udfylde en elektronisk ordseddel med det ord eller udtryk man har bemærket.

Ud over at hjælpe de to institutioner bag portalen i deres arbejde vil de indsendte ord give andre brugere direkte adgang til nye ord og betydninger. Det er nemlig tanken at de indsendte, nye ord skal være tilgængelige, så enhver der har lyst, kan orientere sig i dem.

Linksamling – kom godt videre

Portalen vil også indeholde en samling af links til sproglige hjemmesider. Linkene vil bl.a. være til andre ordbøger man kan slå op i på internettet. Fx har vi links til danske og nordiske ordbøger (fx *Jysk Ordbog*), til engelske og tyske ordbøger samt ordbøger på andre fremmedsprog (fx *Oxford Advanced Learner's Dictionary* og *Diccionario de la Lengua Española*) og links til tosprogsordbøger (fx dansk-engelsk, engelsk-dansk og italiensk-tysk). Herudover indeholder linksamlingen også online henvisninger til fag- og specialordbøger (fx

Politikens It-ordbog og Ordbog for huskøbere) samt forskellige ordbogsportaler (fx Det Kongelige Biblioteks elektroniske resurser).

Næste skridt – på vej mod en stadigt voksende sprogportal

[Sproget.dk](http://sproget.dk) lanceres den 26. september 2007. Men hermed stopper arbejdet naturligvis ikke. Portalen vil også efterfølgende blive udbygget, vedligeholdt og redigeret.

Forhåbentlig lige så længe det danske sprog består – hvad sproget.dk netop har til hensigt at være med til at sikre.

[Sproget.dk](http://sproget.dk) er indgangen til det danske sprog. Brug den!

Laurids Kristian Fahl (f. 1968), seniorredaktør i Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

Anne Kjærgaard (f. 1977), ph.d.-stipendiat i Dansk Sprognævn.

Ida Elisabeth Mørch (f. 1968), informationsmedarbejder i Dansk Sprognævn.

Marianne Rathje (f. 1973), informationsmedarbejder og ph.d.-stipendiat i Dansk Sprognævn.

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Ja, jo eller nej?

Af *Ole Ravnholt*

Ordene *ja*, *jo* og *nej* bruges blandt meget andet som respons på udsagn og spørgsmål. Valget mellem dem afhænger dels af hvad respondenter mener om sandhedsværdien af det udsagn han reagerer på, dels af de formodninger om respondentens opfattelse af udsagnets sandhedsværdi der udtrykkes af afsenderen.

For at kunne forklare fordelingen af de tre ord er det nødvendigt at tænke på udsagnet uafhængigt af den meddelte sandhedsværdi, som sættes uden for parentes som et fortegn. Et udsagn som [det er billigt] kan udtrykkes på mange måder og med forskellige fortegn for den meddelte sandhedsværdi:

- a. positivt: *Det er billigt*
+[DET ER BILLIGT]
- b. negativt: *Det er ikke billigt*
-[DET ER BILLIGT]
- c. uvist og derfor som spørgsmål: *Er det billigt?*
±[DET ER BILLIGT]

Hvis afsenderen (som i spørgsmålet *Er det billigt?*) ikke hævder at udsagnet har en bestemt sandhedsværdi og derfor skal have et bestemt fortegn, eller hvis hun (som i *Det er billigt, ikke?*) ikke hævder sandhedsværdien uden forbehold, så udtrykker hun ofte en forventning om respondentens opfattelse af udsagnets sandhedsværdi, og det vil sige om hvordan

fortegnet i responsen vil være. Afsenderen kan fx bruge efterhængte ord som *ikke*, *vel* og *hvad* eller modificerende adverbialer: *Er det ikke billigt?*, *Er det vel billigt?*. Og selv i udsagn der fremsættes entydigt positivt eller negativt, kan man opfatte afsenderens hævdeelse eller benægtelse som en forventning om respondentens opfattelse af udsagnets sandhedsværdi, nemlig om at han tilslutter sig afsenderens opfattelse. I forhold til sådanne forventninger er fordelingen af *ja*, *jo* og *nej* som i boksen nedenfor.

Afsenderen			Respondenten	
fremsætter udsagn/ stiller spørgsmål	sand- heds- værdi	for- ventet respons	bekræfter forventning	afkræfter forventning
<i>Det er billigt.</i>	+	(+)	<i>Ja (det er billigt). Jah/joh (men ikke godt).</i>	<i>Nej (det er ikke billigt).</i>
<i>Det er billigt, ikke?</i>	+	+	<i>Jo (det er billigt).</i>	<i>Nej (det er ikke billigt).</i>
<i>Det er ikke billigt.</i>	-	(-)	<i>Nej (det er ikke billigt). Neej (men godt).</i>	<i>Jo (det er billigt).</i>
<i>Det er ikke billigt, vel?</i>	-	-	<i>Nej (det er ikke billigt).</i>	<i>Jo (det er billigt).</i>
<i>Er det billigt?</i>	±		<i>Ja (det er billigt).</i>	<i>Nej (det er ikke billigt).</i>
<i>Er det ikke billigt?</i>	±	+	<i>Jo (det er billigt).</i>	<i>Nej (det er ikke billigt).</i>
<i>Er det vel billigt?</i>	±	-	<i>Nej (det er ikke billigt).</i>	<i>Jo (det er billigt).</i>

Resultatet af et *ja* er altid et udsagn med positivt fortegn, men *ja* bruges kun som respons på udsagn med positivt fortegn, og altså ikke til at vende fortegn. Det gælder også *jah* og *tja*, som dog bruges til at udtrykke forbehold over for udsagnets sandhedsværdi, fx fordi den ikke gælder ubetinget. *Jah* efterfølges ofte af *men*.

Resultatet af et *nej* er altid et udsagn med negativt fortegn, uanset hvilket fortegn der blev udtrykt i det udsagn der reageres på. *Nej* kan altså, i modsætning til *ja*, bruges til at vende et udsagns fortegn, nemlig fra positivt til negativt, men også til at bekræfte at et negativt udsagn faktisk skal have negativt fortegn. *Neej* bruges ligesom *jah* til at udtrykke forbehold, men over for sandhedsværdien af et negativt udsagn.

Resultatet af et *jo* er, ligesom ved *ja*, altid et udsagn med positivt fortegn, og det bruges som respons på udsagn som formelt har negativt fortegn, også når de udtrykker en forventning om at fortegnet reelt er positivt. *Jo* kan altså, ligesom *nej*, men i modsætning til *ja*, bruges til at vende et udsagns fortegn, nemlig fra negativ til positiv, men ikke til ubetinget bekræftelse af et udsagn med positivt fortegn. *Joh* og *tjo* kan, ligesom *jah* og *tja*, bruges til at udtrykke forbehold over for udsagnets sandhedsværdi og efterfølges ofte

af *men*.

Sammenfattende altså:

Ja:

- bekræfter en positiv forventning der udtrykkes positivt
- modificerer (nedtoner) en positiv forventning der udtrykkes positivt (*jah, tja*)

Nej:

- bekræfter en negativ forventning der udtrykkes negativt
- afkræfter en positiv forventning der udtrykkes positivt
- modificerer (nedtoner) en negativ forventning der udtrykkes negativt (*neej*)

Jo:

- bekræfter en positiv forventning der udtrykkes negativt
- afkræfter en negativ forventning der udtrykkes negativt
- modificerer (nedtoner) en positiv forventning der udtrykkes positivt eller negativt (*joh, tjo*)

Ole Ravnholt (f. 1948) er seniorforsker i Dansk Sprognævn

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Nordisk

Sprog i Norden 2007

Det 37. bind af de nordiske sprognævns fælles årsskrift *Språk i Norden/Sprog i Norden* udkom i juli 2007. Det er publiceret med støtte fra Nordens Sprogråd.

Bindet indeholder en række artikler om mediesprog der var hovedemnet ved de nordiske sprognævns årsmøde i Selfoss på Island i september 2006. Blandt artiklerne om dette emne kan fremhæves *Eva Harrie*: Nordiska medievanor i förändring, *Stig Hjarvard*: Sprogets medialisering, *Ari Páll Kristinsson*: Talt vs. skrevet - om manusets rolle i radiospråk, og *Anne Kjærgaard* og *Ida Elisabeth Mørch*: En praktisk formidlingsudfordring - om formidling af sproglige emner på sprogportalen sproget.dk.

Af bindets øvrige artikler kan nævnes *Mikael Reuter*: Från deklaration till handling (om Nordisk Råds deklaration fra 2006 om nordisk sprogpolitik) og *Katarine Lundin Åkesson* og *Robert Zola Christensen*: Kommunikationsstrategier i svensk-danska samtalsrum - några inledande iakttagelser (om sproget i øresundsregionen).

Desuden indeholder bindet de faste rubrikker om nordisk sprogsamarbejde og om nyere sproglitteratur fra de nordiske lande.

JNJ

Til indholdsfortegnelsen

70 år og ... still going strong!

Af *Sabine Kirchmeier-Andersen*

Den 14. september fylder Sprognævnets formand, Niels Davidsen-Nielsen, 70 år. Som medlem af nævnet siden 1991 og som formand for nævnets repræsentantskab og arbejdsudvalg siden 2003 har han præget nævnets udvikling og den offentlige debat med sin store viden, sit sproglige lune og sin underfundighed.

Mange husker ham som professoren i engelsk som satte punktum for den store kommadebat med et snildt kompromisforslag om valgfrit startkomma, og de fleste kender ham i dag for hans engagerede indlæg i debatten om det danske sprog, ikke mindst i forhold til påvirkningen fra engelsk.

Men ingen skal tro at årene tynger ham! Alene i løbet af det forgangne år har Niels skrevet og på anden måde bidraget til 72 artikler, interviews og kronikker i danske aviser, og han har hyppigt optrådt i tv og radio for at fastholde den offentlige interesse for sproglige spørgsmål. Han er kommet hele vejen rundt fra beske kommentarer om brugen af engelsk som undervisningssprog på en skole i Fredericia til nordisk sprogforståelse og ændringer i udtalen af *præst* og *kræft*, *mandig* og *modig* hvor dialekterne synes at påvirke rigsmålsnormen, men først og fremmest har han udtalt sig om det engelske sprogs indflydelse på det danske sprogs ordforråd og grammatik. Overskrifter som "Det danske sprog har engelsk syge", "Udsalget kom på sale" og "Udvikling eller afvikling" vidner om Niels' engagement og evne til at skabe opmærksomhed i medierne.

Også *Nyt fra Sprognævnet* (NfS) har nydt godt af Niels' faglige indsigt. Han har leveret adskillige indlæg i forbindelse med kommadebatten (NfS 1999/1, 2001/2, 2003/4, 2007/2), om appositioner (2001/3), anmeldelser af ordbøger (2004/2), om sprogpolitik (2004/4) og om det offentliges sprog (2005/1). Endvidere har han i det forløbne år skrevet artikler, holdt foredrag og bedømt en ph.d.-afhandling. Så man kan på alle måder sige at han på trods af sin høje alder er i fuld vigør.

Lige nu lægger fødselaren alle sine kræfter i det udvalg som Kulturministeren har nedsat for at vurdere om der er behov for en sproglov. Her er han formand for den arbejdsgruppe som skal behandle sproget i de videregående uddannelser, hvor påvirkningen fra engelsk for tiden er stærkest. Vi er ikke tvivl om at han også på denne post vil løse opgaven med skarphed og vid, med stærke synspunkter, glæden ved en god debat og evnen til at skabe resultater.

Vi ønsker hjerteligt tillykke!

Sabine Kirchmeier-Andersen (f. 1955) er direktør for Dansk Sprognævn

Til indholdsfortegnelsen

Spørgsmål og svar

Open source

Spørgsmål: Ordforbindelsen *open source* bruges om computerprogrammer hvor brugeren har adgang til at læse kildekoden, altså den tekst som programmøren har skrevet, i modsætning til programmer som kan afvikles af brugeren, men hvor man ikke kan kigge programmøren i kortene. Skrives denne forbindelse med store eller små begyndelsesbogstaver? Og hvilken slags ordforbindelse er der egentlig tale om: Er den substantivisk eller adjektivisk?

Svar: Svaret på det første spørgsmål er enkelt: Forbindelsen *open source* skrives med små begyndelsesbogstaver, for den er ikke et proprium (egennavn), og der er heller ikke noget andet grundlag i de danske retskrivningsregler for at skrive den med stort – undtagen efter punktum og lignende. Det kan tilføjes at udtrykket ifølge § 18.2 i retskrivningsreglerne (Retskrivningsordbogen, 3. udgave, 4. oplag, 2005) skrives i to ord fordi der er lige stærkt tryk på de to led. Det betyder så igen at når udtrykket som helhed optræder som første led i en sammensætning, skal der ifølge § 57.7 bruges bindestreg mellem de to led, *open source-program*. Man kan også tale om *åben kildekode*. Også det skrives med lille og har bindestreg i sammensætninger: *åben kildekode-program*.

Det andet spørgsmål er mere kompliceret. På engelsk kan man analysere ordforbindelsen som en helt normalt og frit dannet forbindelse med substantivet (navneordet) *source* som kerneled og adjektivet (tillægsordet) *open* som adled. Nogle engelsksprogede ordbøger på nettet, især almensproglige (også de uofficielt normgivende), sætter bindestreg mellem de to led (*open-source*), og det antyder en udtale med enhedstryk, dvs. at andet led er tryksvagt. Disse ordbøger angiver normalt at udtrykket er adjektivisk. Andre netordbøger, ofte fagsproglige eller leksikonagtige, har ingen bindestreg, og de tager som regel ikke stilling til om udtrykket er substantivisk eller adjektivisk.

På dansk er ingen af de to ord hver for sig tilstrækkelig etablerede til at de frit kan indgå i nydannelse af ordforbindelser – *source* kan dog findes som synonym til *kildetekst*, men det er meget sjældent i det almene skriftsprog. Som samlet helhed er forbindelsen derimod ret udbredt: Et *open source-program* er et program med kildekodeadgang, en *open source-leverandør* leverer open source-programmer, og et *open source-projekt* er (eller kan være) et projekt der udvikler open source-programmer. Der findes endda også en *open source-øl*, så ordforbindelsen indgår også i nydannelser og er ikke nødvendigvis begrænset til it-verdenen – selv om bryggeren tilsyneladende er studerende på It-Universitetet i København:

Det er sådan noget som "Free Beer 1.0" - ikke en gratis, men en open source[-]øl. Det betyder, at opskriften på denne øl er frit tilgængelig, og at alle kan producere og forhandle den, bare de selv offentliggør opskriften og

krediterer Copyshops arbejde.

(Martin Lindblom, På GADEN: 9, 2, august 2005).

Med andre ord er ingen af de to ord hver for sig produktive i dansk, men helheden er, og den er, som nævnt, ikke særlig sjælden. Infomedia, som indeholder omkring 10 mio. artikler fra aviser, magasiner og lign., giver ca. 1700 fund. Det ældste fra 1993, det næstældste først fra 1997, men derefter er der mange. Udbredelsen skyldes blandt andet at der har været en politisk diskussion om det betimelige i at gå over til at bruge open source-programmer i det offentlige.

Open source opfører sig i visse henseender som en forbindelse der har et substantivisk kerneled. Men ikke i alle: Den findes fx kun i "nøgen form", dvs. uden artikler eller andre bestemmerled: Man finder ikke konstruktioner som *open sourcen*, *en open source*, *den open source* med *source* som kerneled.

På engelsk kan forbindelsen, lige som andre ordforbindelser med substantiviske kerneled, ret frit anvendes adjektivisk. Den kan fx anbringes på adjektivets almindelige plads foran et substantivisk kerneled: *open-source software* og med sideordnede adjektiver efter sig: *open- source*, *non-proprietary software*. På dansk er denne mulighed stærkt begrænset. Når forbindelsen er foranstillet i forhold til et substantivisk kerneled, optræder den hyppigst som første led i en sammensætning, fx i *open source-software*, *open source-leverandør*, *open source-projekt*, men normalt ikke som et frit adjektivisk led.

Man kan ikke uden videre afgøre et ords ordklassetilhørsforhold, når det kun anvendes som første led i en sammensætning. Her må man undersøge andre anvendelser. Der er ganske mange eksempler på at ordforbindelser med *open source* som første led ikke skrives sammen, fx i citatet ovenfor. Hvis man accepterede det som korrekt, så ville man kunne sige at *open source* opfører sig som en adjektivisk forbindelse. Men accepten forudsætter at forbindelsen af *open source* med et andet led udtales med lige stærkt tryk på begge led, og det er næppe rigtigt, for det forekommer mest naturligt at forbindelsen har enhedstryk, altså hovedtryk på første led, fx '*open source-leverandør*. Det betyder at særskrivningen er ukorrekt, og at man ikke kan drage konklusioner om ordklassetilhørsforholdet.

Jeg har dog fundet to tilfælde hvor man med sikkerhed kan sige at forbindelsen er anvendt adjektivisk fordi den efterfølges af et andet, sideordnet adjektivisk led, og hvor kerneleddet derfor må have hovedtryk. Der kan godt være flere, for det er umuligt søge efter konstruktioner på Infomedia, så fundene stammer fra søgninger efter kombinationer af *den/en* og *open source*, men det er sikkert at der ikke er mange. De to eksempler ser således ud:

... at det offentlige går i spidsen for anvendelsen af den open source og frie software,

der målrettet bryder med de barrierer for informationskanaler og bredere deltagelse i samfundet, som monopoler og patenter udgør ...

(Ejvind Larsen, Information, 1. sektion, s. 10, 7. april 2000).

... at det nye system bl.a. byder på e[t] open source, UNIX-baseret fundament

kaldet Darwin ...

(Kurt Egholm, Erhvervsbladet 29, januar 2001).

De to eksempler viser at nogle faktisk bruger forbindelsen adjektivisk, i hvert fald i skriften, og hvis de også udtaler dem med lige stærkt tryk på kerne og adled, så er der ingen grund til at afvise det som ukorrekt. Indholdsmæssigt gør det nemlig ikke den store forskel om man anvender et ord eller en ordforbindelse adjektivisk eller kun som første sammensætningsled. Den adjektiviske anvendelse udelukker ikke at forbindelsen også kan optræde som første sammensætningsled og giver i det hele taget friere grammatiske kombinationsmuligheder.

OR

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Danskmarrokaner eller marokkanskdansker?

Spørgsmål: Hvorfor kan man kalde en person fra Danmark med marokkansk baggrund for en *danskmarrokaner*? Det rigtige må da være en *marokkanskdansker*. En *danskamerikaner* er jo en der først havde dansk statsborgerskab og derefter fik amerikansk. Kan Dansk Sprognævn ikke belære journalisterne om hvordan det skal være?

Svar: Ud fra en rent sproglig betragtning kan man argumentere for at det ville være mere logisk at kalde en person fra Danmark med marokkansk baggrund for *marokkanskdansker* frem for *danskmarrokaner*. På den måde følger man en regel om at det første led betegner personens oprindelige land, mens det andet led betegner det land vedkommende bor i, jf. den traditionelle brug af *danskamerikaner*.

Imidlertid bestemmer logikken ikke over hvordan sproget bruges. Og sammensætninger med dansk som førsteled er ret udbredte, fx *danskcanadier* og *danskpakistaner* i Den Danske Ordbog - også selvom man her tænker på personer der bor i Danmark. Der står nemlig at *dansk* som førsteled bruges om personer 'med tilknytning til Danmark efter indvandring el. udvandring' (bind 1, 2003).

En grund til at det er sådan, kan være at det udtalemæssigt er lettere eller mere naturligt at have det korte *dansk-* med tryk på som førsteled, og derefter kan der så komme et vilkårligt antal tryksvage stavelser. Hvis man sætter den ikke-danske indbyggerbetegnelse først, kommer hovedtrykket til at flytte sig alt efter hvor trykket ligger i dette ord, fx *marokkanskdansker*, *tyrkiskdansker*, *canadiskdansker* osv.

En anden grund kan være at Danmark traditionelt primært har været et land man udvandrede fra. Først i nyere tid er Danmark blevet et land man indvandrer til, og det har sprogbrugen ikke helt taget til sig.

IEM

Stå tidens prøve

Spørgsmål: Jeg er stødt på udtrykket *at noget har stået tidens prøve* i en artikel i Den Store Danske Encyklopædi (bd. 15, 1999). Jeg mener at udtrykket må være en oversættelse af det engelske udtryk (*with*)*stand the test of time*. Jeg har kontaktet artikelforfatteren, der i øvrigt er professor i engelsk, og han er også af den opfattelse at der er tale om en oversættelse fra engelsk. Hvad mener Sprognævnet om brugen af udtrykket på dansk?

Svar: Sprognævnet vurderer at udtrykket er uetableret på dansk, og vi er enige i at der må være tale om en oversættelse fra engelsk. Hvis man anvender udtrykket, skal man derfor være opmærksom på at nogle muligvis vil opfatte udtrykket som en (kritisabel) anglicisme.

Udtrykket er ikke at finde i Sprognævnets ordsamling. Det optræder heller ikke i Den Danske Ordbog (2005) eller i Politikens Nudansk Ordbog (3. udg., 2005), der begge er ordbøger over moderne dansk, eller i Ordbog over det danske Sprog, der dækker sproget fra ca. 1700-1950. Udtrykket synes således ikke at være veletableret i moderne dansk, og det ser heller ikke ud til at have været udbredt i ældre dansk.

I overensstemmelse hermed har udtrykket ikke nogen særlig udbredelse i avisdatabasen InfoMedia eller på danske hjemmesider. En søgning i InfoMedia i perioden fra d. 1.1.1986 frem til d. 3.11.2006 giver fire hits på udtrykket, to på *stå tidens prøve* og to på *stået tidens prøve*. Det første eksempel på udtrykket i InfoMedia er fra 1999. En søgning d. 1.11.2006 ved hjælp af søgemaskinen Google gav i alt ti hits på udtrykket, fem på *stå tidens prøve*, to på *står tidens prøve* og tre på *stået tidens prøve*.

Der er næppe tvivl om at udtrykket er en oversættelse af udtrykket *stand the test of time*, der nævnes i The New Oxford Dictionary of English (1998) under opslagsordet *test*. Ordbogen angiver at udtrykket betyder 'last or remain popular for a long time', altså at noget viser sig holdbart eller forbliver populært i lang tid. At dømme ud fra eksemplerne fra InfoMedia, danske hjemmesider og dit eget eksempel fra Den Danske Encyklopædi ser det ud til at betydningen er den samme på dansk.

Den danske version af udtrykket forekommer muligvis mange upåfaldende fordi det minder om nogle veletablerede danske udtryk, fx *stå sin prøve* og *stå noget igennem*. Udtrykket *kan* imidlertid virke påfaldende. Hvis man gerne vil undgå at nogle studser over ens sprogbrug, anbefaler vi derfor at man undgår udtrykket. Det gælder imidlertid at det danske sprog hele tiden udvikler sig, fx ved at der opstår nye faste vendinger, bl.a. under påvirkning fra andre sprog. Vi ser således ikke noget principielt problem i at anvende udtrykket.

AK

Medlem eller medlemmer af?

Spørgsmål: Man ser mange eksempler, også skriftlige, på *medlem af* i forbindelse med et subjekt i pluralis. Fx "Mensa fortæller aldrig om navngivne personer er *medlem af* foreningen eller ej" (Mensas hjemmeside) og "... samt hvilke udvalg de er *medlem af*" (Frederiksberg Kommunes hjemmeside). I nogle tilfælde bruges det måske til at fremhæve hvert enkelt medlemskab, men hvad siger Dansk Sprognævn til at man bruger det i skriftsproget?

Svar: Du har muligvis ret i at afsenderen ved at bruge singularis fremhæver hvert enkelt medlemskab. Det er dog også en mulighed at der er tale om en fast forbindelse *være medlem af*, parallelt med *være interesseret i*, *være enig i* og lign., der hverken forudsætter kollektivitet (at man tænker på flere personer) eller individualisering (at man tænker på hvert enkelt individ).

Sprognævnet vurderer at det er uproblematisk at bruge singularisformen – også i skriftsproget. Et eksempel er "Disse personer må ikke være medlem af Folketinget" (Etisk Råds hjemmeside). Her ville det dog heller ikke være ukorrekt at bruge pluralisformen.

Man finder eksempler der ligner, hos Aage Hansen: "brandmændene blev hurtigt *herre* over ilden" og "– Disse gjorde sig til *Talsmand* for en kraftig Udenrigspolitik" (Moderne Dansk 1967, bd. 2, 157). Hansen skriver: "I faste, især prædikative udtryk med et substantiv i sing. er syntakskongruensen ofte opgivet".

Sammenfattende kan man sige at begge muligheder er korrekte. Med singularis har man valgt en lidt bredere formulering, og med pluralis har man gjort sin formulering mere entydig.

IEM

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Ussel mammon

Spørgsmål: Er *ussel mammon* ved at skifte betydning? Jeg kender det fra udtrykket *at sælge sig selv for ussel mammon*, som for mig betyder 'at gøre noget alene for pengenes skyld', men jeg mener at jeg har hørt det brugt om 'at arbejde for en ringe løn'.

Svar: Ordet *mammon* bruges traditionelt i den betydning som man finder i Den Danske Ordbog, bd. 4: 'materiel ejendom, rigdom eller penge, især opfattet som noget ondt el. moralsk fordærvende'. Ordet stammer fra aramæisk, og dets anvendelse er præget af den måde det bruges på i Bibelen, fx i Matthæusevangeliet 6.24 (næsten enslydende i Lukasevangeliet 16.13):

Ingen kan tjene to herrer. Han vil enten hade den ene og elske den anden eller holde sig til den ene og ringeagte den anden. I kan ikke tjene både Gud og mammon.

I dagligsproget optræder ordet hyppigst i den ordforbindelse som nævnes i spørgsmålet, (*sælge sig selv for*) *ussel mammon*, som ikke er bibelsk. Det er derimod *ussel vinding*, som findes i Første Petersbrev 5.2 :

Vær hyrder for Guds hjord hos jer, vogt den, ikke af tvang, men frivilligt, som Gud vil det, ikke for ussel vindings skyld, men glad og gerne.

Både i *ussel mammon* og *ussel vinding* er ordet *ussel* strengt taget overflødigt hvis man i overensstemmelse med Det Nye Testamente opfatter *mammon* og *vinding* som moralsk fordærvende, for så er de *usle* pr. definition, ikke kun når de optræder i (for) små mængder. Når man alligevel udtrykkeligt karakteriserer *mammon* som *usse*,/I må det snarere ses som udtryk for foragt for rigdom i almindelighed, ikke som udtryk for at den rigdom der netop er på tale, må anses for *ussel* i modsætning til andre rigdomme der kan karakteriseres positivt. Med det bibelske udgangspunkt kan man med andre ord ikke, som i det følgende citat fra et interview, tale om *gode penge* i modsætning til *ussel mammon*:

Hvordan har du det med at have solgt dig selv for ussel mammon i reklamen for Punkt 1?

Det er bestemt ikke ussel mammon. Jeg ville ikke have haft råd til at lave min egen novellefilm, 'Brevet', og andre con amore-projekter, hvis det ikke var for de gode penge, det gav at lave den reklame. Man må nogle gange tage job for at få brød på bordet, mens man laver de ting, man virkelig brænder for. (Ekstra Bladet 5. juni 2005, 4. sektion, side 12.)

Journalistens spørgsmål forudsætter den traditionelle anvendelse af udtrykket, hvor *mammon* pr. definition er *ussel*. Svaret undviger kreativt og elegant denne forudsætning, og det viser at hvis man ikke deler den bibelske opfattelse, kan *mammon* anvendes som et betydningsmæssigt neutralt ord for *penge*, selv om det ganske vist er stilistisk markeret, og så kan *ussel* bære sin bogstavelige betydning i sammenhængen, som modsætning til *god* eller lign. I det ekstreme tilfælde – og jeg har kun fundet ét på skrift – med den effekt at *ussel mammon* kan bruges om 'ringe løn':

For mindre end ét år siden løb Thomas Doll for ussel mammon rundt som ukendt navn i den middelmådige østtyske Oberliga. Herfra gik turen vestpå over den forlængst nedrevne mur til Hamburg SV. Og nu befinder Thomas Doll sig i Rom-klubben Lazio. Købt for den nette sum af 55 millioner kr. (B.T. 13. august 1991, 2. sektion, side 4.)

Så måske er *ussel mammon* ved at få en ny betydningsvariant.

OR

[Til indholdsfortegnelsen](#)
